

DE DEMOCRATIE IN ELK VAN ONS

Red de democratie van Manu Claeys

Manu Claeys is een fiere actievoerder. Hij was en is de drijvende kracht van het burgercollectief stRaten-generaal dat er samen met Ademloos en Ringland in geslaagd is om het Oosterweeldossier (het plan om de Antwerpse Ring helemaal rond te maken en zo het verkeer vlotter te laten verlopen) na vele jaren van blokkeringen tot een oplossing te brengen. Samen met alle belangrijke stakeholders en met de politieke overheden werd een Toekomstplan goedgekeurd, met een breed gedragen tracé voor de Antwerpse ring en een overkapping van een deel ervan. Claeys is terecht trots op dit resultaat: “Burgerbewegingen leverden meer dan een decennium lang strijd om het bestuurlijke privilege van de uitvoerende macht te beteugelen en op transparante wijze in te breken in de besluitvorming.” Die uitvoerende macht is volgens hem ook nauwelijks een legitiem bestuur. Ze komt tot stand na verkiezingen die er niet in slagen een echt vertegenwoordigende assemblee samen te stellen, en na een soort van loterij die één van de verschillende mogelijke coalities tussen partijen aan de macht brengt. Wat in Antwerpen gebeurd is, illustreert dat het anders en beter kan. Het finale succes van de lange Oosterweelsaga is meer dan een fait divers of een alleenstaand geval. Het illustreert een trend, een fundamentele verschuiving, een evolutie naar een betere politiek en naar een betere democratie. Oosterweel heeft een beetje de bedding van de democratie verlegd.

Claeys vertelt dit verhaal van Oosterweel, en voegt er nog vele andere verhalen van geslaagde burgerinitiatieven aan toe. Dat geeft het boek een erg positieve en optimistische toon. Het kan echt. Samen kunnen we het. De democratie is wat ziekjes, maar de alternatieven zijn in de maak. Die overtuiging wordt ook stevig onderbouwd. Naast de verhaallijn van de succesvolle pogingen om burgers en betrokkenen het heft in handen te geven en hen zelf de cruciale keuzes voor hun leven en hun leefomgeving te laten maken, is er een verhaallijn die de huidige instellingen van de electorale en vertegenwoordigende democratie analyseert, fileert, en quoteert met een flinke onvoldoende. Er is de voorbije decennia al ontzettend veel gepubliceerd over de vraag wat

De democratie kan gered worden. En de voorbeelden om dat te doen, liggen voor het grijpen

er met de democratie aan de hand is, en of ze nog gered kan worden. Claeys heeft al die boeken en essays achter de kiezen, en las ze ook met het oog van iemand die voortdurend zelf op het terrein aan de slag is – dat is erg verrijkend. Zijn oordeel is vernietigend voor zowel politieke vertegenwoordiging als voor verkiezingen. Vertegenwoordiging kan niet slagen, stelt Claeys. Dat is geen kwestie van procedures of van modaliteiten, maar omdat vertegenwoordiging er nooit kan in slagen om meer te zijn dan een abstracte rekensom. Via vertegenwoordiging kan niet ten volle geluisterd worden naar de wensen en verwachtingen van de burgers, en kunnen ze vooral ook zelf niet of nauwelijks mee debatteren, mee naar alternatieven zoeken, mee de keuzes bepalen. Vertegenwoordiging zet de burgers aan de kant, en creëert een select groepje dat ten onrechte het recht opeist om de knopen door te hakken.

En de manier waarom de democratie vertegenwoordiging heeft ingevuld – aan de hand van verkiezingen – zet dit helaas goed in de verf. Verkiezingen werken niet (meer). Burgers komen steeds minder vaak opdagen en ze beslissen steeds later voor welke partij ze zullen stemmen. Dat gebeurt omdat het brede ideologische aanbod van partijen veel te weinig spoort met de complexe en wisselende wijze waarop burgers in de samenleving staan, als werknemer, als consument, als immigrant, als voetganger, als toerist, als ouder, als vrouw, als ongelovige... En zo leveren verkiezingen een foto op van de samenleving die behoorlijk onscherp is, en bovendien al verouderd is voordat ze ontwikkeld wordt. En dan hebben we het nog niet gehad over de mate waarin (groot) geld bepaalt wie verkozen kan raken en over de steeds duidelijker wordende evolutie van verkiezingen naar een

Claeys wijst naar het neo-liberalisme, dat de burger meer als klant dan als participant beschouwt

strijd tussen individuen die niet zozeer winnen vanwege hun ideeën maar vanwege hun verleidelijke communicatie. Dat verkiezingen er steeds minder in slagen om te doen wat ze moeten doen, is inmiddels ruim beschreven, becommentarieerd en verklaard. Voor dat laatste maakt Manu Claeys een wel zeer duidelijke keuze. Hij wijst met een dikke vinger naar het neoliberalisme en zijn missie om de staat te ontvetten, het middenveld te ontmantelen, het primaat van de politiek (lees: de regering) te prediken en de burger meer als klant dan als participant te beschouwen. Het neoliberalisme heeft zo een paar decennia laten verloren gaan, en pas nu rechten meer burgers hun rug en proberen ze hun plaats in de besluitvorming op te eisen.

Politiek is meer dan verkiezingen en vertegenwoordiging. En dat geldt ook voor democratie. We moeten daarom af van dat standaardmodel dat de politieke besluitvorming reserveert voor een kleine groep dirigenten die vandaag echt niet meer kunnen beweren dat hun claim op de macht gesteund is op een mandaat van de burgers. Voor Manu Claeys is het alternatieve model dat van de octopus. Een octopus heeft drie harten, acht armen en een brein dat verdeeld is over het hele lijf. En elk van die armen kan autonoom bewegen, zonder nood aan centrale sturing. Met een dergelijk octopusmodel kunnen we de hiërarchische politiek met zijn (slecht) verkozen bestuur aan het hoofd en met zijn (onmogelijke) claim dat het brein voor het hele lichaam kan spreken achter ons laten. Claeys gebruikt ook het beeld van een jazzorkest, met een dirigent die lijnen uitzet en het overzicht houdt, maar ook alle ruimte laat om vanuit het orkest de klanken te laten komen die de muzikanten zelf en naar eigen inzicht willen bijdragen.

Jawel, de democratie kan gered worden. En de voorbeelden om dat te doen, liggen voor het grijpen. Dat is de teneur van dit boek en die is, zoals gezegd, hoopvol en optimistisch. Maar dat optimisme is wel mede het gevolg van een stevige beperking. De vele voorbeelden die Claeys bespreekt, hebben zo goed als allemaal te maken met ruimtelijke ordening, met gebouwen, wegen, parken en bruggen. Daarover worden beslissingen genomen met een directe en zichtbare impact op het leven van een wijk of van een stad. En die beslissingen laten nemen in breed overleg en met participatie van alle betrokkenen levert een beter eindresultaat op dan het halsstarrige walk and don't look back van degenen die menen altijd het laatste woord te moeten spreken.

Of dit model van de octopus ook op andere beleidsdomeinen werkbaar, dan wel tot goede resultaten kan leiden, is een prangende vraag die deze lezer zich aan het einde van de lektuur stelde. Kan de octopus ook aan de slag met pakweg de keuzes voor investeringen in defensie, de terugbetaling van geneesmiddelen door de sociale zekerheid, een migratiebeleid voor de Europese Unie of een internationaal klimaatplan? Dat het huidige systeem met zijn verkozen vertegenwoordigers ook op die vlakken zeer suboptimaal presteert, staat als een paal boven water. Maar om het bij te sturen hebben we allicht nog veel adem nodig en bijzonder veel creativiteit. Dit boek heeft in elk geval de verdienste dat het ons met de neus op de feiten drukt én op de mogelijkheid om zelf de handen uit de mouwen te steken om de democratie te redden.

KRIS DESCHOUWER

MANU CLAEYS, *Red de democratie. Waarom het systeem hapert en wat we eraan kunnen doen*, Polis, Antwerpen, 2018, 365 p.